

“Maç Psikolojisi Çok Farklı”: Futbol Sahalarında Görülen Futbolcu ve Taraftar Şiddeti Üzerine Bir Analiz

“Match Pshcology is Very Different”: An Analysis on The Player and Fan Violence in The Football Fields

Funda AKCAN AMCA

Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye

Özet

Amaç: Bu çalışmada, futbolda saha içinde futbolcular tarafından sergilenen ve saha dışında görülen taraftar şiddetinin nedenlerinin, futbolcuların bakış açısından ortaya konulması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma, bir amatör futbol kulübünde oynayan beş futbolcu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılacak futbolcuların belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Veriler odak grup görüşmeleri aracılığıyla toplanmış ve elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmanın verileri (1) Saha İçinde Şiddet: Futbolcular Maç Sırasında Neden Şiddete Yönelirler? ve (2) Şiddetin Saha Dışı Görünümleri: Taraftar Şiddeti Üzerine Düşünceler olmak üzere iki tema altında sunulmuştur. Birinci tema çerçevesinde, futbolcuların saha içinde şiddet sergilemesinin maçın önem derecesi, hakem, antrenör, kulüp yönetimi gibi futbolun içindeki öznelerin davranış ve söylemleri, medya ve futbolcuların bireysel amaç ve hedefleri ile birlikte maç sırasındaki duygu durumlarından kaynaklandığı görülmüştür. İkinci tema çerçevesinde ise taraftar şiddetinin ortaya çıkmasında maç sırasında futbolcu, hakem, antrenörlerin davranışlarının, kulüp yönetiminin taraftarlara karşı tutumlarının, polis vb. emniyet güçlerinin sahada var olma biçimlerinin, seyircilerin taraftarlığı bir aidiyet ve kimlik kaynağı olarak görmeleriyle birlikte maç sırasında oluşturduğu kalabalığın büyüklüğünün önemli olduğu bulunmuştur.

Sonuç: Bu çalışmada, futbolcuların bakış açısından futbolda saha içinde ve saha dışında görülen şiddetin nedenlerinin bireysel, toplumsal ve etkileşimsel düzeyde olmak üzere çok boyutlu olduğu sonucuna varılmıştır.

**Yazışma Adresi: Funda Akcan Amca, Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye*

E-posta adresi: fundaakcan@baskent.edu.tr

Gönderim Tarihi: 27 Temmuz 2020. Kabul Tarihi: 19 Ağustos 2020.

Yazar sırasına göre ORCID: 0000-0001-9011-5298

Anahtar kelimeler: Futbol, şiddet, futbolcu, taraftar

Abstract:

Objective: The aim of this study is to understand the causes of violence displayed by the football players' on the field and by the football fans on the tribunes from the football players' point of views.

Material and Methods: In this qualitative study data were collected through focus group interviews. Participants of the focus groups were five football players from an amateur football team, which were selected by means of convenience sampling method. Data were analyzed by content analysis technique.

Results: The data were presented in two themes: (1) Violence on the field: Why do Football Players Display Violence during the Game? and (2) Violence off the Field: The Thoughts on the Fan Violence. Within the scope of first theme, the causes of violence displayed by the football players on the field were the importance of the match, the behaviors and discourses of the referee, the coach and the administration of the football club, media and football players' aims and objectives as well as their emotional modes before and during the game. In terms of the second theme, the causes for fan violence off the field were the behaviors and discourses of the players, referees and coaches as the main subjects of the game, the attitudes of the club administration towards the fans, the appearance of the police and other security forces during the game, the fans' sense of belonging and identification to their football teams and the nature of the crowd during the match.

Conclusions: In this study it was found out that according the football players' point of views, the causes of the violence both on the field and on the tribunes were multidimensional at individual, social and transactional levels.

Key words: Football, violence, football player, fan

© 2020 Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. Tüm Hakları Saklıdır.

1. Giriş

Geçmişten günümüze kadar geçen tarihsel ve toplumsal süreçte önemli bir toplumsal olgu haline gelen futbol (Spaaij, 2008), gün geçtikçe daha geniş kitlelere hitap etmekte ve daha çok araştırmanın inceleme alanına girmektedir. Profesyonelleşme ve endüstrileşme süreçlerinin yarattığı çok boyutlu etkinin, hem

saha içinde hem de saha dışında şiddet olaylarındaki artışı da beraberinde getirdiği düşünülmektedir (Erdoğan, 2008; Talimciler, 2008).

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “Bir kişinin kendisine, başkasına, bir grup ya da topluluğa karşı, kasıtlı olarak korkutmak amaçlı ya da gerçekten uyguladığı; sakatlık, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu ya da kaybı ile sonuçlanan, fiziksel kuvvet ve her türlü ihmal ile birlikte fiziksel, cinsel ve psikolojik istismarı da içeren güç” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım çerçevesinde şiddetin mahiyeti ile birlikte sonuçları da önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (WHO, 2002).

Bu anlamda fiziksel kuvvet ve gücü içeren şiddetin çeşitli görünüşleri futbol stadyum atmosferinin bir parçası olmakta ve sabit bir toplumsal davranışı temsil etmekte (Dunning ve diğ., 1988), futbol stadyumları ise genellikle bir ritüel olarak görülen şiddetin dışı vurumu için uygun yerler olarak görülmektedir (Frosdick ve Marsh, 2005). Bu bağlamda toplumsal bir davranış ve ritüel olarak geliştirilen futbolda şiddetin kültürel ve tarihsel süreçlere dayanarak ele alınıp incelenmesi önem kazanmaktadır (Giulianotti, 1995). Ancak futbolda görülen saldırganlık ve şiddet olayları üzerine yapılan hem uluslararası (Armstrong ve Harris, 1991; Dal Lago ve de Biasi, 1999; Dunning, 2000; Giulianotti, 1995; Hobbes ve Robins, 1991; Horak, 1991; Pilz, 1996; ; Redhead, 1991; Roberts ve Benjamin, 2000; Roversi, 1991; Simons ve Taylor, 1992; Slepicka, 1991; Stott ve Reicher, 1998; Ward, 2002; White ve Wilson, 1999) hem de ulusal (Arıkan, 2007; Bilir ve Sangün, 2017; Bulgu, 2012; Çağlayan ve Fişekçioğlu, 2004; Kaplan, 2016; Koçer, 2012; Koyuncuoğlu, Göktaş ve Demir, 2014; Kuru ve Var, 2009; Mil ve Şanlı, 2015; Özsoy ve Yıldız, 2014; Peker, 2007; Polat ve Sönmezoğlu, 2015; Reyhan, 2019; Talimciler, 2006a; Talimciler, 2006b; Tutkun ve diğ. 2012; Türksoy, 2003; Türkmen, Yıldız ve Zekioğlu, 2013; Yücel, Atalay ve Gürkan, 2015) çalışmalarda daha çok saha dışında taraftarlar tarafından gösterilen şiddet davranışlarının boyutlarına ve nedenlerine odaklanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda taraftarların sosyo-ekonomik özellikleri, futbolcuların kişisel özelliklerinin ve duygu durumlarının yanı sıra futbolcu, hakem, antrenör, teknik direktör davranışları, futbolun medyada sunumu, futbolun ticarileşmesi ile bir pazar haline gelmesi, hakim toplumsal cinsiyet normları ve alternatif kültür yaratımı gibi unsurların taraftar şiddetinin bir çok boyutunda önemli birer etken olduğu ortaya konmuştur.

Futbolda şiddetin her boyutunun görünür kılınması ve bütünleşik bir çözüm bulunabilmesi için, oyunun temel aktörleri olan futbolcuların da özellikle saha içinde sergiledikleri şiddet davranışlarının incelenmesi önemlidir. Ancak mevcut alan yazının daha çok taraftarların katılımı ile gerçekleştirilen ve taraftar şiddetine

odaklanan çalışmalar olduğu görülmektedir. Futbolda şiddetin saha içi boyutuna değinen ve sporcuların futbolda şiddete ilişkin görüşlerine ilişkin sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Bu noktalardan hareketle bu çalışmada, futbolda saha içinde futbolcular tarafından sergilenen ve saha dışında görülen taraftar şiddetinin nedenlerinin, futbolcuların bakış açısından ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. Gereç ve Yöntem

Bu çalışma, futbolda görülen şiddete ilişkin alan yazında eksikliği görülen futbolcuların görüşlerinin alınmasını sağlayan bir pilot çalışmadır. Bu pilot çalışmada, futbolcuların şiddetin nedenlerine ilişkin görüşlerinin derinlemesine ortaya konulmasını sağlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Futbolcuların deneyimlerinin, açıklamalarının ve bakış açılarının doğrudan anlaşılmasını sağladığı ve bunu gerçekleştirmek üzere küçük gruplarla yoğun ve derinlemesine çalışılmasına olanak tanıdığı için fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir (Creswell, 1994).

Katılımcılar

Bu araştırma bir amatör futbol kulübünde oynayan beş futbolcu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma katılacak futbolcuların belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmaya katılan futbolcuların yaş ortalaması 22'dir. Sporcular ortalama beş yıldır futbol oynamaktadırlar. Futbolculardan üçü üniversite öğrencisi olup, üniversitelerin spor bilimleri bölümlerinde okumaktadırlar. Diğer ikisi ise lise mezunudur ve üniversiteye hazırlanacaklarını belirtmişlerdir. Futbolcuların hiçbiri gelir getirecek herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler sporcularla yapılan yarı-yapılandırılmış odak grup görüşmeleriyle toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler araştırmacıya, görüşme konularını seçmede soruları dile getirmede ve sırasını belirlemede özgürlük tanımış ve görüşmelerde derinlemesine bilgi alınmasını sağlamıştır (Güven, 2006). Yapılan görüşmelerde odak konular olarak sahalarda şiddet içeren davranışlar, futbolcuların saha içinde sergiledikleri şiddet davranışlarının nedenleri ve saha dışında taraftarlar arasındaki görülen şiddetin nedenleri ile birlikte futbolcuların bireysel deneyimleri tartışılmıştır.

Görüşmeler, beş gün arayla iki kere gerçekleştirilmiştir. Bu sayede ilk görüşmede futbolcuların futbolda şiddete ilişkin birincil düşüncelerinin öğrenilmesi sağlanmış, ikinci görüşmede ise ilk görüşmede tartışılan ve odak grup dinamiğinde ortaya konulan düşünceler ve örnekler üzerine derinlemesine düşünerek gelen

katılımcıların görüşleri alınmıştır. İlk odak grup görüşmesinden sonra futbolculara bir sonraki görüşmede hangi konulara odaklanılacağı söylenmiş ve bu konularda bir ön hazırlık ve düşünme sürecine girmeleri istenmiştir. Odak grup görüşmeleri sırasında katılımcıların onayı ile ses kayıt cihazı kullanılmış ve aynı zamanda araştırmacı tarafından notlar tutulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu analiz sürecinin aşamaları çerçevesinde önce açık kodlama, sonra tematik kodlama yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Sonuç olarak veriler, (1) Saha İçinde Şiddet: Futbolcular Maç Sırasında Neden Şiddete Yönelirler? (2) Şiddetin Saha Dışı Görünümleri: Taraftar Şiddeti Üzerine Düşünceler olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. Veriler analiz edilirken ve sunulurken katılımcılar için takma isimler kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Saha İçinde Şiddet: Futbolcular Maç Sırasında Neden Şiddete Yönelirler?

Görüşme yapılan futbolculara saha içinde maç sırasında futbolcuların neden şiddet içerikli davranışlarda buldukları sorulduğunda en önemli nedenin Afacan ve diğ. (2017)'in de çalışmalarında ortaya koyduğu üzere, maçın önem derecesi olduğunu ve bunun da aynı zamanda hangi takımla karşılaşma yapıldığıyla bağlantılı olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle iki takım arasındaki puan ne kadar azsa bu daha fazla gerilime ve şiddete yol açmaktadır. **Doğa**'nın “İkinci maçlar daha gergin olur. Çünkü ilk maçta karşı taraftan yapılan bir olay olabilir. Bir omuz olur, tekme olur. İlk maçta cevabını veremeyebilirsin. İkinci maçta onu hatırlarsın, daha gergin bir ortam olabilir.” sözleri ile takımların önceki karşılaşmalarındaki deneyimleri çerçevesinde futbolcuların sergilediği şiddet ‘öç alma’ ya da ‘rövanş’ olarak anlamlandırılabilir. Elbette bu noktada futbolcuların nasıl bir maç psikolojisi içinde oldukları önem kazanmaktadır. Yine **Doğa**, “Maç psikolojisi çok farklı. Dışarıda arkadaş olduğun kişilerle bile maça çıktığında değişir. Çünkü rakipsin. Puan kazanma hevesi var ikisinde de. Yani babanı bile tanımazsın derler ya öyle bir şey sahaya çıkınca.” sözleri ile yapılan müsabakaya yüklenen anlamın şiddet sergileme eğiliminde belirleyici olabileceğini belirtmiştir. Bu anlamda futbolcuların aslında spor ortamından bağımsız şiddet eğilimi olmasa da maç ortamının kişiyi değiştirebileceğini, **Deniz**, “Arkadaşlarımı biliyorum mesela. Dışarıda çok sakin-sessiz bir çocuk ama yaptıklarını görünce valla saha içerisinde demek ki insan değişiyor.” sözleri ile ifade etmiştir.

Futbolculara göre maça özgü koşulların yanı sıra özellikle maç sırasında antrenörün futbolcuya karşı tavırları da sporcuların şiddet içerikli davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir (Peker, 2007). Antrenörün oyun içerisindeki futbolcunun moralini bozacak şekilde konuşması, yapılan hatalar karşısında sinirlenerek onur kırıcı sözler söylemesi, maçı bir ölüm kalım meselesi haline getirerek mutlaka kazanmalısınız baskısı futbolcunun gerilmesine neden olmakta, sinirlenen futbolcunun çeşitli şekillerde sözel ya da fiziksel şiddete yönelmesine yol açmaktadır.

“O sinirle rakip oyuncuya sert giriyor mesela” Doğa

“Ya rakip oyuncuya giriyor ya da kendi hocasına karşı geliyor, hakeme itiraz ediyor.” Güneş

Doruk'un *“Antrenör eğer böyle yapıcı bir şekilde müdahale ederse oyuncu hırslanıyor ama bu hırslı sadece topa oluyor.”* sözleri, antrenörün futbolcuya olumlu ve yapıcı yaklaşımının, herhangi başka bir nedenden dolayı gergin olan futbolcu üzerinde yatıştırıcı bir etkisi olduğunu ve futbolcunun bu sayede şiddetini kontrol ederek oyuna konsantre olabildiğini ifade etmiştir.

Görüşme yapılan futbolculara göre maç sırasında sahada yer alan önemli başka bir unsur olarak hakemlerin verdikleri yanlış kararlar futbolcuları da tetikleyebilmekte (Afacan ve diğ., 2017) ve futbolcular daha fazla hırslanıp, özellikle kendi takım arkadaşlarından gelen etkilerle de sert hareketlerde bulunabilmektedirler. **Toprak**'ın *“Hakem maçı katletti derler ya. Şiddet işte”* sözlerine de yansıdığı üzere hakemin yanlış kararlarını ve saha içindeki sert davranışlarını da saha içi şiddet olarak yorumlamaktadırlar. Futbolcular, oynadıkları kulübün bir bileşeni olarak antrenörün yanı sıra kulübün yaklaşımının da şiddet için bir neden oluşturabildiğini belirtmişlerdir. Kulüp yönetiminin vadettiği ve vermesi gereken şeyleri, örneğin maaşını alamayan sporcu daha stresli, daha saldırgan olmaktadır. Kulüp yöneticilerinin ya da teknik direktörün futbolcu kayırması, eşitsizlik de bir şiddet nedeni olabilmektedir. **Güneş**'in ifadeleriyle *“Kulüp içerisinde ayrımcılık gözle görülür bir şekilde hissediliyorsa kulüp içerisinde gerçekten bir huzursuzluk olur ve bu saha içerisine şiddetin yansımaları getirir.”* Yapılan bu şiddet önce takım arkadaşlarına daha sonra karşı takıma, hakeme ya da tribünlere yönelik olabilmektedir.

Kulüp başkanlarının verdikleri demeçlerde söyledikleri ya da kullandığı dil de futbolcuların şiddet göstermelerini tetiklemektedir. Bu anlamda medyada futbolla ilgili yer alan her türlü haber ve programlarda kullanılan demeçlerin ve görsellerin yarattığı etki de söz konusudur. Yapılan çalışmalarda da futbolda şiddetin her boyutunun medya tarafından üretildiği, medyada kullanılan görsellerin ve kullanılan dilin bu

anlamda önemli olduğu ortaya konmuştur (Mil ve Şanlı, 2015; Özsoy ve Yıldız, 2014; Redhead 1991). **Doğa** ve **Deniz** medyanın bu anlamdaki rolünü şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Medyanın etkisi çok fazla. Hiç söylenmeyen sözleri çok rahatlıkla yazabiliyor. Gazeteler olsun televizyonlar olsun. Kendi kafalarına göre yazıyorlar bunlar da ortamı germeye yetiyor zaten.”

Doğa

“Sürekli medyanın gözü önünde oldukları için bu da insanı geriyor, yaptığı hareketler kısıtlanıyor. Bu da en son noktada patlıyor. Bir maçta olsun, antrenmanda olsun. Sürekli kamera karşısında olmak zor bir şey olsa gerek bu da siniri artırıyor tabi, gerginliği artırıyor.” **Deniz**

Futbolcular, şiddetin sadece dışsal faktörlerden kaynaklanmayabileceğini, futbolcuların kendilerinin duygu durumlarının yanı sıra bireysel amaç ve hedeflerinin de maç sırasında futbolcunun gergin olmasına neden olduğunu ve gerginliğin de şiddet sergilenmesine yol açabildiğini ifade etmişlerdir (Afacan ve diğ. 2017). Bu anlamda **Deniz**'in kendi yaşadığı deneyime ilişkin aktardıkları ve **Güneş**'in futbolcuların yaptıkları işe bakış açılarının şiddete yönelmedeki etkisini anlatması açısından önemlidir.

“Moralim bozuktur. Kız arkadaşımın ayrıldığımdan ayrıldığımdan ki bu baya sürdü. İki kırmızı kart, beş sarı kart gördüm. Oyuncuları sakatladım, küfür ettim. Bazıları bilinçli bunların. Oyundan çıktığımda her yer karışmıştı. Taraftarlar sahaya gelmişti., takım arkadaşlarım kavga ediyordu” **Deniz**

“Özellikle bu işi profesyonel olarak, bir maddi beklenti içerisinde yapmış olan bireyler hayatlarını çok basite alamıyorlar, beklentileri çok yüksek, en küçük bir şeyden çok çabuk etkilenebilir ve her yerde böyle bir ortam yaşatabilirler... Büyük bir sporcuysan kulübün senden beklentisi var, federasyonun bir beklentisi var, milli takımın bir beklentisi var. İnsanlar en küçük bir şeyde tabi çok fazla hırslanabiliyorlar ve bu da şiddete bir patlama olabiliyor.” **Güneş**

Şiddetin Saha Dışı Görünümleri: Taraftar Şiddeti Üzerine Düşünceler

Futbolda taraftarlık ve taraftar şiddeti sıklıkla çalışılan bir konudur ve yapılan araştırmalar, giriş bölümünde belirtildiği üzere, taraftar şiddetinin birçok farklı nedenden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Simons ve Taylor (1992)'in da belirttiği gibi, taraftar şiddetinin bir kaynağı futbolun temel bileşenleri olan oyuncu, hakem ve antrenör davranışlarıdır. Futbolculara göre, bir önceki temada tartıştığımız, maç sırasında saha içinde sergilenen her türlü şiddet davranışı taraftarlarda yansıma bulmakta ve takımıyla özdeşleşen taraftar saha içindeki davranışı tribünlere taşıyarak rakip takımın taraftarlarına yönelik olarak

sergilemektedir. Örneğin rakip oyuncuların saha içerisinde birbirleriyle kavga etmeleri, rakip taraftarların da birbirlerine saldırmalarına neden olabilmektedir. **Doğa**'nın *"Taraftarlar en ufak bir hareketten bile tahrik olabiliyorlar. Mesela futbol oynanırken faul yapıldı diyelim. Faul var ya da yok bu tartışmaya açık olsun. Oyuncunun ellerini açıp faul var demesi bile taraftarı tetikleyebilir. Taraftar hemen olay çıkarmaya müsait. Küfür edebilirler, sahaya yabancı madde atabilirler, el-kol hareketleri olabilir."* ifadelerinde de görüleceği üzere özellikle sporcuların ve antrenörlerin saha içerisinde sergiledikleri olumlu ya da olumsuz bütün davranışların da taraftarlar üzerinde oldukça etkisi vardır. Çünkü taraftarlar, sporcuların ve antrenörlerin davranışlarına çok önem vermektedirler. Bunun yanı sıra maçı izlemeye gelen taraftarların sporcudan ve kulüpten beklentileri söz konusudur. Bu beklentilerinin karşılanamadığı durumlarda fiziksel ya da sözlü şiddet sergileme eğilimi görülebilmektedir.

Horak (1991)'a göre, geleneksel futbolun modernleşmesi, adölesanlık dönemindeki bireylerde kimlik edinme sürecinin futbol ekseninde şekillenmesini ve bir sosyal çevrenin oluşturduğu alt kültürlerle aidiyet duygusunu beraberinde getirmiştir. Çünkü bu sayede gençler, problemlerine sembolik çözümler üretmektedirler. Bu çalışmada da futbolculara göre, saha içinden etkilenecek eyleme dönüşen taraftar şiddetinin temelinde insanların taraftarlığı bir aidiyet ve kimlik kaynağı olarak görmeleri bulunmaktadır. Bu anlamda başkalarının yaptıklarını gördükleri şiddeti, bir yere ait olma duygusu ve arkadaşları arasında kabul görme isteği ile kendileri de uygulamaktadırlar. **Güneş** bu düşünceyi şu sözlerle dile getirmiştir:

"Örneğin para sıkıntısı çeken, dar gelirlili bir ailenin çocuğu maça gittiği zaman o ortam çok daha güzelmiş gibi gösteriliyor. O ortam içerisinde bir benlik verildiği, bir kazancının olduğu ya da bir şekilde ona bir ünvan verildiği düşüncesi içerisinde öyle bir işe başvuruyor. Bu da birileri tarafından sürekli destekleniyor. Bir model alınıyor. Bir değil binlerce insanın da onun gibi olması sağlanıyor."

Bu durum sosyal kimlik kuramı çerçevesinde açıklanabilir. Bu kuram bireylerin kendilerini aynı kategoride bulunan diğer kişilerle büyük oranda benzer olarak algılamaları üzerinde durur. İnsanlar, bu şekilde gerçek hayatta oynadıkları rolleri bir anlamda bırakarak yapamadıkları pek çok şeyi (küfür, kavga vb. gibi) grup içerisinde yapma eğilimi gösterirler (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998). Kendisini bir taraftar grubuna ait hissedenden bireyler hem takımlarıyla hem de buldukları taraftar topluluğuyla özdeşleşmeleri sayesinde gruba ait olduğu düşünülen, şiddeti de içeren, pek çok davranışı da yapma

eğiliminde olurlar. Bu özdeşleşmenin, başkasını model alma yoluyla sosyal öğrenme süreciyle gerçekleşmesi söz konusudur (Bandura, 1969). Çünkü futbolculara göre insanlar bu tür davranışlara özendirilmekte, birilerine zarar verme belirli bir kitle tarafından sürekli takdir edilmekte, desteklenmekte ve bunu gören diğerleri de onları model almakta ve benzer davranışları sergilemektedirler. Bu anlamda şiddet, taraftar kimliğinin inşasının önemli bir parçası olarak bu öğrenme sürecinde içselleştirilmekte ve davranışa dönüştürülmektedir.

“Kendi mahalleimde 15-18 yaş arası çocuklar var. Hiç bir şey yapmazlardı önceden. Bir baktım hepsinde bir taraftar grubunun t-shirti beraber toplu halde maça gidiyorlar. Ellerinde her türlü kesici, yaralayıcı alet! Birden değişmişler mesela. Niye böyle? Görüyorlar büyüklerinden. Özeniyorlar. Ben de böyle olayım...” **Toprak**

“Bir model yaratıldıktan sonra insanları çok rahat kendi saflarına çekebiliyorlar. Maçlara giden, daha küfürü bilmeyen gencecik bir çocuğun ilk defa bir tribünde o maçı izlediği esnada ön tarafta argo küfür eden insanları görmesi ve daha sonra bütün tribünün o insana destek vermesi, bir şekilde ön plana çıkarması ve o kişinin ben de onun gibi olabilirim demesini getiriyor. Zaten hal ve hareketlerinde maç sonrası bir değişme, küfüre yönelik bazı hareketler, agresiflik o çocukta gözlemlenebiliyor.” **Güneş**

Bireylerin toplumsal yaşantılarında var olan sosyo-ekonomik ve kültürel gerçek çatışmalar, yoksunluklar ve belirsizlikler bireylerde yaşama karşı gerginlik ve memnuniyetsizliğe sebep olmaktadır. Sportif karşılaşmalarda, özellikle futbol müsabakalarında ortaya çıkan şiddet davranışları aslında politik, dini, ekonomik vb. farklılıkları içeren toplumsal sınıflara olan düşmanlığın bir ifadesidir. Bu durumda bireyler sorunlarının normal kanallarla çözümlenemeyeceğine inanırlar (McPherson, Curtis ve Loy, 1989). Ne eğitimsel ve mesleki başarısı olan ne de bu başarıları elde etmek için bazı değerlere önem veren ve bu değerlerden yoksun bırakılan bireyler için kavga etmek, heyecan, anlam ve statünün birkaç kaynağından biri olarak görülmektedir (Dunning, Murphy ve Williams, 1989). Bu bağlamda bakıldığında futbolcuların, özellikle alt sosyo-ekonomik sınıftan gelen taraftarların bu tür bir özdeşleşme içinde olduklarını, tribünleri ve taraftar kimliğini günlük hayatındaki her türlü sorun ve stresten uzaklaşma, bir nevi deşarj olma alanı olarak kullandıklarını düşünmeleri dikkat çekicidir. Ayrıca, maça alkol ya da madde alarak gelindiye şiddet olaylarının çıkmasının da daha muhtemel olduğu düşünülmektedir.

“Evinde ailesinde sorun yaşıyor, maça gidiyor stres atmak için. Onlara kızıyor zarar veremiyor ya da az bir zarar veriyor. Maça gidiyor orada daha fazla zarar veriyor, çünkü tanımadığı birisi... Küfürler ediyor, sağa sola saldırıyor. İçip gelenler var maça, madde kullanıp gelenler var. Bunlar ortamı daha çok geriyor. Daha fazla olayların çıkmasına neden oluyor.” Deniz

Pilz (1996) sporda ticarileşmenin, profesyonelleşmenin ve sporun yarışmacı doğası gereği değişmez başarı yönelimlerinin de taraftar şiddeti üzerinde etkisi olduğunu belirtmiştir. Futbolun ticarileşmesi sonucu pazarlanabilir bir ürün haline gelmesi ile birlikte (Pan ve Baker, 2005), özellikle kulüp yönetiminin, gelir elde edebilme ve görünür olma adına bir pazarlama stratejisi olarak taraftarları ve şiddet davranışlarını kullanmaları söz konusudur (Tapp, 2004). Bu bağlamda futbolcuların, alt sosyo-ekonomik sınıftan gelenlerin futbol kulüpleri tarafından şiddet olayları çıkarmaları için maddi anlamda desteklediklerini belirtmeleri, futbol endüstrisinin ana aktörleri olan spor kulüplerinin taraftar şiddetini ekonomik ve politik amaçlarla kullanmalarını anlatmaktadır. Bu hususta **Güneş** ve **Doğa**'nın aşağıda söyledikleri önemlidir:

“... Büyük kulüplerde her takımın kendine ait bir kitlesi vardır. Bu kitleyi her maça götürürler. Şiddetin en büyüğünü de bunlar çıkartıyor. Kulüp tarafından da çok güzel destekleniyorlar. Çevremizde gerçekten insanların psikolojisi o kadar bozuk ki, insanlar adam öldürecek nitelikte şeyler yapıyorlar ki kulüpler bunları destekleyip bir şekilde şiddet olayları çıkararak kendini bir yere getirmeye çalışıyorlar. Gündeme gelmeye çalışıyorlar.” Güneş

“Bu insanlar aç. Karın doyuracak iş bulamıyorlar. Eğitimleri yok, belli bir birikimi, bilgisi yok kulüpler de bunlara pirim veriyor, para veriyor işte beni destekleyin, holiganlık yapın, yaygara çıkartın adımız duyulsun diye...” Doğa

Yapılan çalışmalar polis vb. güvenlik güçlerinin tavır ve davranışlarının da de taraftar şiddeti üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Arıkan, 2007; Giulianotti, 1995; Jary, Horne ve Bucke. 1991; Pulur, Kaynak ve Orhan, 2004; Polat ve Sönmezoğlu, 2016; Stott ve Reicher, 1998) Bu Görüşme yapılan futbolcular da benzer şekilde düşünmektedir. Futbolcular, özellikle küçük yerlerde o bölgenin polisi olduğu için ev sahibi takımı savundukları ve haklı olsalar bir rakip takımın bastırılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Coakley (2001)'in belirttiği üzere maçlar sırasında tribünlerde yer alan kalabalığın büyüklüğü çıkan şiddet olaylarında belirleyicidir. Bu bağlamda, taraftarlar arasında görülen şiddet olayların boyutunda seyirci

sayısının ve de etkisi olduğunu ifade eden futbolculara göre, seyirci sayısının fazla olması şiddet ve diğer kötü olayların da fazla olmasını beraberinde getirmektedir.

“Çoğunlukta olan grup her zaman avantajını kullanmak açısından karşı tarafa küfür etmeler ya da karşı tarafı tahrik edici sözler söylemeler... Bir güven var. Çoğunluk olmanın verdiği rahatlıkla etrafı kırıp dökmeler, sağa-sola saldırmalar, karşı takımın tribünlerindeki insanları dövmeler, karşı takımın oyuncularına ulaşabilirlerse eğer ulaşamazlarsa zarar vermek açısından bir şeyler fırlatmalar, zarar vermek açısından daha rahat oluyorlar”. **Toprak**

4. Sonuç

Futbol sahalarında görülen şiddetin nedenlerinin futbolcuların bakış açısından ortaya konulmasını amaçlayan bu pilot çalışmada, futbolda saha içinde ve saha dışında görülen şiddetin nedenlerinin bireysel, toplumsal ve etkileşimsel düzeyde olmak üzere çok boyutlu olduğu sonucuna varılmıştır. Futbolcular tarafından sergilenen şiddetin maçın önem derecesi, hakem, antrenör, kulüp yönetimi gibi futbolun içindeki öznelerin davranış ve söylemleri, medya ve futbolcuların bireysel amaç ve hedefleri ile birlikte maç öncesindeki ve sırasındaki duygu durumlarından kaynaklandığı görülmüştür. Taraftarların sergilediği şiddetin ortaya çıkmasında ise maç sırasında futbolcu, hakem, antrenörlerin davranışlarının, kulüp yönetiminin taraftarlara karşı genel tutumlarının, polis vb. emniyet güçlerinin sahada var olma biçimlerinin, seyircilerin taraftarlığı bir aidiyet ve kimlik kaynağı olarak görmeleriyle birlikte maç sırasında oluşturduğu kalabalığın büyüklüğünün önemli olduğu ortaya konmuştur.

Ancak her ne kadar bu ve önceki çalışmalarda futbolcu, taraftar gibi belirli öznelerin görüşleri çerçevesinde şiddetin nedenlerine ilişkin bilgi birikimi oluşmuş olsa da, WHO (2002)'nin da belirttiği gibi şiddet davranışını açıklayan tek bir faktörden söz edemeyiz. Dolayısıyla genel anlamda toplumda ve sporda, özel anlamda futbolda şiddetin nedenlerinin daha iyi ortaya konulabilmesi için biyolojik, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik faktörlerin bir arada ele alındığı, bireysel, toplumsal ve etkileşimsel düzeyde çok boyutlu analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu yolla şiddetin nedenleri bütünsel anlamda görülebilir ve çözmeye yönelik politika ve uygulama düzeyinde adımlar atılabilir.

Kaynaklar

- Afacan, E., Onağ, Z., Demirhan, D., & Çobanoğlu, G. (2017). Profesyonel futbolcuların görüşlerine göre futbolda şiddetin kaynakları ve önleme yöntemleri: Tarsus İdman Yurdu Erkutspor - Yeni Salihlispor. *International Journal of Social Science Research*, 6 (2), 124-141
- Arıkan Y, & Çelik O. Futbolda şiddet ve polis, *Polis Bilimleri Dergisi*, 2007; (9) 1-4: 109-132.
- Armstrong, G., & Harris, R. (1991). Football hooligans: theory and evidence. *Sociological Review*, 39, 427-458.
- Bandura, A. (1969). Social learning theory of identificatory processes. In. Goslin, D. A. (Ed.). *Handbook of Socialization Theory and Research*. (pp. 213-263). Chicago: Rand McNally Company.
- Bulgu, N. (2012). Futbolda şiddetin erkeklik anlamları. *Spor Bilimleri Dergisi*. 23 (4), 207-219.
- Coakley, J. (2001). *Sport in Society: Issues and Contraversies*. New York: McGraw Hill
- Creswell, J. W. (1994). *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage Publications.
- Çağlayan, H. S., & Fişekçioğlu, İ. B. (2004). Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12: 127 – 142.
- Dal Lago, A., & De Biasi, R. (1999). Italian football fans: culture and organisation. In. R. Giulianotti, N. Bonney ve M. Hephworth (Eds). *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge
- Dunning, E. (2000). Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8, 141-162.
- Dunning, E., Murphy, P., & Williams, J. (1988). *The Roots of Football Hooliganism*. London: Routledge.
- Dunning, E., Murphy, P., & Williams, J. (1989). "Keyfiler", "açık tribün çeteleri" ve "kavga şirketleri": futbol fanatiği davranışının sosyolojik bir açıklamasına doğru. In D. Riches (Der.) *Antropolojik Açından Şiddet..* Çev: D. Hattatoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. *İletişim Kuram ve Araştırmaları Dergisi*, 26, 1-58.
- Freedman, J., L., Sears, D., O., & Carlsmith, J., M. (1998). *Sosyal Psikoloji*. Çev. A. Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi.
- Frosdick, S., & Marsh, P. (2005). *Football Hooliganism*. Oregon: Willan Publishing.
- Giulianotti, R. (1995). Football and the politics of carnival: an ethnographic study of Scottish fans in Sweden. *International Review for the Sociology of Sport*. 30 (2), 191-223.

- Güven S. (2006) *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Hobbes, D., & Robbins, D. (1991). The boy done good: football violence, changes and continuities. . *Sociological Review*, 39, 551,579.
- Horak, R. (1991). Things change: trends in Austrian football hooliganism from 1977-1990. *Sociological Review*. 39, 531-548.
- Jary, D., Horne, J., & Bucke, T. (1991). Football 'fanzines' and football culture: a case of successful 'cultural contestation'. *Sociological Review*, 39, 581-597.
- Kaplan T. (2016). Futbolda şiddet sorununun boyutları. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-10.
- Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1): 111-135.
- Koyuncuoğlu, K.Göktaş, Z., & Demir, E. (2014). Effects of the socio-economic-cultural structure of football spectators on the tendency towards violence (Manisaspor Case). *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 16(2): 41 – 49.
- Kuru, E., & Var, L. (2009). Futbol seyircilerinin spor alanlarındaki saldırganlık davranışları hakkında betimsel bir çalışma (Kırşehir ili örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 141 – 153.
- McPherson, B., D., Curtis, J., E., & Loy, J., W. (1989). *The Social Significance of Sport: An Introduction to the Sociology of Sport*. Champaign: Human Kinetics.
- Mil, H.İ., & Şanlı, S. (2015). Sporda şiddet ve medya etkisi: bir maçın analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 231-247.
- Özsoy, S., & Yıldız, K. (2014). Türkiye'deki spor basınında nefret söylemi. *International Journal of Social Science Research*, 2(2), 46-60.
- Pan, D. W., & Baker, J. A. (2005). Factors, differential market effects, and marketing strategies in the renewal of season tickets for intercollegiate football games. *Journal of Sport Behavior*, 28 (4), 351-377.
- Peker, E. (2007). *Futbolda şiddetin içsel bir olgu haline gelmesinde yazılı basının rolü*. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 28, İstanbul
- Pilz, G. A. (1996). Social factors influencing sport and violence: on the “problem” of football holiganism in germany. *International Review for the Sociology of Sport*. 31 (1), 49-64.

- Polat E, & Sönmezoğlu U. Futbol taraftarlarını şiddete yönelten faktörlerin incelenmesi, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016; (16) 1: 471-489.
- Pulur, A., Kaynak, İ., & Orhan, S. (2004). Polislerin spor müsabakalarındaki saldırgan seyirciye müdahalede kendi taraftarlığının etkisinin araştırılması. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 241-160.
- Redhead, S. (1991). Some reflections on discourses on football hooliganism. *Sociological Review*, 39, 479-486.
- Reyhan, S. (2019). Football-related violence in Turkey in relation to collective violence and identity fusion. *OPUS–International Journal of Society Reseraches*, 13(19), 2549-2561.
- Roberts, J.V., & Benjamin, C.Y. (2000). Spectator violence in sports: A North American perspective. *Eur J Crim Policy Res*, 8, 163-181.
- Roversi, A. (1991). Football violence in italy. *International Review for the Sociology of Sport*. 26 (4), 311-331.
- Simons, Y., & Taylor, J. (1992). A Psychosocial Model of Fan Violence in Sports. *International Journal of Sport Psychology*, 23: 207-226.
- Slepicka, P. (1991). Psychology of the Sport Spectator. In J. H. B. Stuart (Ed.), *European Perspectives on Exercise and Sport Psychology* (pp. 270-287). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Spaaij, R. (2008). Men like us, boys like them: Violence, masculinity, and collective identity in football hooliganism. *Journal of Sport and Social Issues*, 32(4), 369-392.
- Stott, C., & Reicher, S. (1998). How conflict escalates: the inter-group dynamics of collective football crowd 'violence'. *Sociology*, 32 (2), 353-377.
- Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: Endüstriyel futbol. *İletişim Kuram ve Araştırmaları Dergisi*, 26, 89-114.
- Talimciler, A. (2006a), Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 15: 91-104.
- Talimciler, A. (2006b). Türkiye'de futbol ve ideoloji ilişkisi: Medya'daki futbol söylemi üzerine bir inceleme. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 128-138.
- Tapp, A. (2004). The loyalty of football fans—We'll support you evermore?. *Journal of Database Marketing & Customer Strategy Management*, 11(3), 203-215.

- Tutkun, E.Taşmektepligil, M. Y., Canbaz, S., Acar, H., & Çon, M. (2012). Samsunspor taraftarlarının sosyo-ekonomik özellikleri ve şiddete eğilimleri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1): 56 – 63.
- Türkmen, M., Yıldız, K., & Zekioğlu, A.(2013). Sosyolojik açıdan sporda şiddet ve çirkin tezahüratın nedenlerinin araştırılması: Manisaspor taraftarları örneği. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 8(2): 15 – 34.
- Türksoy, A.Çiçek, M., & Bayansalduz, M. (2003). Üç büyük kulüp futbol taraftarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları. *İ.Ü. Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3): 94 – 99.
- Ward, R. (2002). Fan violence social problem or moral panic. *Aggressive Violent Behavior*, 7, 453-475.
- White, P., & Wilson, B. (1999). Distinctions in the stands: an investigation of bourdieu's habitus, socio-economic status and sport spectatorship in Canada, *International Review for the Sociology of Sport*. 34 (3), 23-28.
- WHO. (2002) *World Report on Violence and Health*. Geneva.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, A.S., Atalay, A., & Gürkan, A. (2015). Sporda şiddet ve saldırganlığı etkileyen unsurlar. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 2, 2, 68-90.